

D. OPIS PROJEKTU BADAWCZEGO, METODYKA BADAŃ ORAZ CHARAKTERYSTYKA OCZEKIWANYCH WYNIKÓW

(maks. do 10 stron standardowego maszynopisu)

1. Cel naukowy projektu (jaki problem naukowy wnioskodawca podejmuje się rozwiązać, co jest jego istotą, dokładna charakterystyka efektu końcowego)

Celem projektu jest otrzymanie monokryształów langatitów i perowskitów domieszkowanych jonami ziem rzadkich i metali przejściowych (Yb, Pr, Ho, Er, Cr), w szczególności kodomieszkowanych, oraz zbadanie ich właściwości optycznych, magnetycznych i dielektrycznych z wykorzystaniem metod klasycznej spektroskopii optycznej, EPR, Ramana, w szczególności zbadanie mechanizmów gaszenia luminescencji jonów Yb^{3+} . Określony zostanie rozkład i koncentracja jonów domieszek, sprawdzona obecność par jonów lub innych typów klastrów oraz możliwych mechanizmów deekscytacji tych jonów w różnych typach matryc w obecności kodomieszek. Określone zostaną właściwości dielektryczne otrzymanych kryształów (przenikalność dielektryczna, tangens strat).

2. Znaczenie projektu (co uzasadnia podjęcie tego problemu w kraju, jakie przesłanki skłaniają wnioskodawcę do podjęcia proponowanego tematu, dlaczego projekt zdaniem autora powinien być finansowany, znaczenie wyników projektu dla rozwoju danej dziedziny i dyscypliny naukowej oraz rozwoju cywilizacyjnego, czy w przypadku pozytywnych wyników będą one mogły znaleźć praktyczne zastosowanie)

Yb^{3+} jest najbardziej atrakcyjnym jonom do wykorzystania w laserze bez Nd^{3+} w podczerwonym obszarze spektralnym w pobliżu 1030 nm. Prosta struktura elektronowa jonów Yb^{3+} implikuje brak efektów pasożytniczych, takich jak absorpcja ze stanów wzbudzonych lub konwersja do wyższych poziomów laserowych, czyni możliwym wysokie domieszkowanie Yb^{3+} w większości materiałów laserowych. Ponadto, stosunkowo mały defekt kwantowy daje wkład do słabych efektów termicznych: materiały domieszkowane Yb^{3+} wydają się być materiałami właściwymi dla laserów pracy ciągłej o dużej mocy, aż do kilowatów. Lasery takie można wykorzystać w obróbce laserowej materiałów i wydają się być poważnymi konkurentami w tej dziedzinie laserów Nd: YAG. Już to samo wystarcza za rekomendację dla zajęcia się takimi laserami również w Polsce. Innym czynnikiem, dającym przewagę materiałom domieszkowanym Yb^{3+} jest ich zastosowanie w źródłach femtosekundowych pompowanych diodami laserowymi, wykorzystujących szerokie widmo fluorescencji Yb^{3+} . Jednak możliwość otrzymania laserów o wysokiej mocy ograniczona jest przez optymalizację optyczną, termiczną i mechaniczną ośrodka laserowego. Dlatego tak ważne wydaje się zrozumienie i poznanie mechanizmów prowadzących do gaszenia luminescencji w materiałach domieszkowanych Yb^{3+} .

Interesujące jest zbadanie, co się dzieje w kryształach domieszkowanych dwoma domieszkami jednocześnie. Ma to szczególne znaczenie w przypadku kryształów wysoko domieszkowanych Yb, gdyż w obszarze widzialnym można wtedy obserwować widmo emisji kooperatywnej, pochodzące od par jonów Yb. Kodomieszkowanie np. chromem może zmniejszyć intensywność tej emisji, poprawiając sprawność emisji w obszarze IR. Znany jest wpływ niekontrolowanych domieszek Er i Tm na specyfikę przejść elektronowych w przypadku materiałów domieszkowanych Yb. Zbadanie wpływu koncentracji tych domieszek na właściwości optyczne monokryształów perowskitów i langatitów domieszkowanych Yb może mieć istotny aspekt aplikacyjny.

3. Istniejący stan wiedzy w zakresie tematu badań (jaki oryginalny wkład wniesie rozwiązanie postawionego problemu do dorobku danej dyscypliny naukowej w kraju i na świecie, czy w kraju i na świecie jest to problem nowy czy kontynuowany i w jakim zakresie weryfikuje utarte poglądy i dotychczasowy stan wiedzy)

Drugorzędnym celem naszego projektu jest określenie właściwości fotorefrakcyjnych badanych materiałów. Dotąd przeprowadzono badania wpływu jonów ziem rzadkich na właściwości fotorefrakcyjne w/w kryształów [1, 2], brak zaś badań wpływu koncentracji jonów metali przejściowych. Jak wiadomo zmiana właściwości fotorefrakcyjnych w/w kryształów może być spowodowana przez modyfikację schematu transportu ładunku w sieci lub poprzez wzrost wartości współczynników elektrooptycznych albo zmianę charakterystyk ferroelektrycznego przełączania [2]. To ostatnie zjawisko obserwowaliśmy w przypadku monokryształów czteroboranu litu domieszkowanych Mn i Co. Napięcie przełączania ferroelektrycznego kryształów domieszkowanych Co i Mn było znacznie mniejsze (<200 V), aniżeli dla kryształu czystego.

Spodziewamy się uzyskać materiały o zależnej od koncentracji domieszki wartości temperatury Curie (efekt fotorefrakcyjny, relaksor, temperatura rzędu kilkunastu-kilkudziesięciu stopni C) [3].

Głównym celem projektu jest zbadanie wpływu domieszkowania Yb^{3+} oraz koodomieszkowania Cr^{3+} , Ho^{3+} i Pr^{3+} na właściwości monokryształów z grupy perowskitów (LiNbO_3 , $\text{Sr}_x\text{Ba}_{1-x}\text{Nb}_2\text{O}_6$) [1-3] oraz langatitów ($\text{La}_3\text{Ga}_{5.5}\text{Ta}_{0.5}\text{O}_{14}$) [4-9]. We wcześniejszych swoich pracach wielokrotnie spotykaliśmy się z sytuacją, gdy wykazujące emisję w innych matrycach jony znanych domieszek aktywnych, nie świeciły w matrycy przez nas badanej [10]. Na podobne problemy napotykali również inni badacze [11]. Jednym ze sposobów wyjaśnienia przyczyn tego zjawiska jest poszukiwanie przyczyn gaszenia luminescencji. Dla jonów Yb^{3+} badania takie zostały zapoczątkowane w pracach [12-19].

Badania materiałów wysoko domieszkowanych jonami Yb wykazały obecność w nich par jonów, które pobudzone emitują promieniowanie w obszarze widzialnym. Jak pokazano w pracy [14] intensywność emisji kooperatywnej (pary jonów) zależy głównie od przestrzennego rozkładu jonów Yb^{3+} , ale w ogólności zależy ona także od wartości długofalowej krawędzi absorpcji fononowej i siły oddziaływania pomiędzy jonami (całki przekrywania). Zagadnienie emisji kooperatywnej jako mechanizm deekscytacji proponujemy rozwiązać przy pomocy techniki EPR [16]. Dotychczasowe badania pozwalają zauważyć [16], że możliwe są dwa przypadki:

- a). jony pary charakteryzowane są przez tą samą wartość współczynnika Landego g ,
- b). jony charakteryzowane są przez różne wartości g

W przypadku a) widmo EPR składa się z dubletu rozdzielonego w wyniku oddziaływania magnetycznego dipol-dipol, D , które daje informację o orientacji par w strukturze oraz co do odległości, R , między oddziałującymi jonami. W przypadku b) można uważać, że jony ziem rzadkich są identyczne lecz znajdują się w nieco różniących się polach krystalicznych. Gdy różnica Δg pomiędzy czynnikami Landego g dają człon różnicowy Zeemana, $\Delta g\beta B_0$, rzędu wielkości oddziaływania pomiędzy dwoma jonami, widmo EPR pary składa się z czterech linii: zwykłej struktury dubletowej oraz dwóch dodatkowych linii satelitarnych wokół głównych położeń centralnych. Rozszczepienie tych czterech linii daje bezpośredni pomiar izotropowego oddziaływania wymiennego J oraz odległość R pomiędzy dwoma jonami.

Spodziewamy się otrzymać materiały, w których gaszenie luminescencji ograniczone zostało do minimum (odpowiednie kodomieszki i ich koncentracja).

4. **Metodyka badań** (co stanowi podstawę naukowego warsztatu wnioskodawcy i jak zamierza rozwiązać postawiony problem, na czym będzie polegać analiza i opracowanie wyników badań, jakie urządzenia [aparatura] zostaną wykorzystane w badaniach, czy wnioskodawca ma do nich bezpośredni dostęp i umiejętność obsługi)

W przypadku właściwości fotorefrakcyjnych przeprowadzimy badania właściwości dielektrycznych tych kryształów (ϵ , tg δ ów funkcji częstości, temperatury i napięcia) w celu określenia wpływu domieszkowania na właściwości fotorefrakcyjne używając układu pomiarowego z mostkiem Wheatstone'a.

Analizę mechanizmów gaszenia luminescencji proponujemy przeprowadzić poprzez poddanie otrzymanych wcześniej materiałów następującym obserwacjom:

- przejść promienistych oraz procesów pułapkowania obserwowanych zwykle w domieszkowanych Yb^{3+} tlenkach na podstawie zależności czasu życia od koncentracji oraz reabsorpcji przejścia rezonansowego 980 nm pomiędzy najniżej leżącymi poziomami energetycznymi stanu wzbudzonego i podstawowego,
- przejść bezpromienistych obserwowanych zwykle w postaci mechanizmu konwersji do wyższych poziomów energetycznych Er^{3+} i Tm^{3+} - domieszek niekontrolowanych, aktywnych optycznie i obecnych często w granatach,
- deekscytacji par jonów Yb^{3+} , która daje efekt w postaci emisji w obszarze widzialnym w przybliżeniu dla około 500 nm. Zagadnienie emisji kooperatywnej jako mechanizm deekscytacji proponujemy rozwiązać również przy pomocy techniki EPR.

Do realizacji prac technologicznych dysponujemy:

- w pełni zautomatyzowanym, skomputeryzowanym stanowiskiem do wzrostu monokryształów metodą Czochralskiego, z układem do obserwacji wzrostu kryształu (kamera telewizyjna), układem do pomiaru ciśnienia tlenu w gazie ochronnym na wejściu i na wyjściu komory do stanowiska wraz z możliwością płynnego dozowania zawartości tlenu w gazie wejściowym (w zakresie od około 30 ppm do prawie 3%),
- spektrometrem Cary-5E pozwalającym na pomiar absorpcji w obszarze 190-3100 nm i temperaturach 4.2-300 K, aparaturą do rejestracji widm fotoemisji w zakresie UV-VIS-NIR w temperaturach 4.2-300 K, oraz krzywych zaniku luminescencji
- nowoczesną aparaturą do badań zjawisk paramagnetycznych ESR firmy Bruker typ ESP300 wyposażoną w układ przepływowy firmy Oxford Inst. typ ESR900 umożliwiający pomiary w niskich temperaturach od temperatury pokojowej do 4 K . Możliwe jest także obniżenie temperatury do 2 K stosując posiadany kriostat typ ESR-910. Zespół zajmujący się badaniami defektów paramagnetycznych posiada kilkunastoletnie doświadczenie w badaniu wielu materiałów zarówno półprzewodnikowych jak i materiałów tlenkowych: LiNbO_3 , LiTaO_3 , SrLaAlO_4 , SrLaGaO_4 , $\text{SrLaGa}_3\text{O}_7$, $\text{BaLaGa}_3\text{O}_7$, LGT, LaGaO_3 i inne. Ponadto badano materiały przeznaczone do akcji laserowej takie jak YAG, YAP, forsteryt Mg_2SiO_4 , YLF oraz fluorki CaF_2 , CdF_2 . W wymienionych kryształach badano defekty paramagnetyczne wynikłe z zaburzeń struktury podczas wzrostu, oraz niezamierzonych domieszek. Badano także lokalizację jonów celowo wprowadzanych (metali przejściowych i jony ziem rzadkich).
- układem pomiarowym z wykorzystaniem mostka Wheatstone'a na zakres napięć do 200V służącym do badań właściwości dielektrycznych materiałów.

5. Wymierny, udokumentowany efekt podjętego problemu (zakładany sposób przekazu i upowszechnienia wyników - publikacje naukowe oraz referaty na konferencjach w kraju i za granicą, monografie naukowe, rozprawy doktorskie i habilitacyjne, nowe metody i urządzenia badawcze)

Przewidujemy opublikowanie wyników przeprowadzonych badań w kilku renomowanych czasopismach oraz zaprezentowanie ich na konferencjach naukowych. Tematyka związana z projektem będzie też przedmiotem dwu prac dyplomowych studentów FT PS oraz jednej pracy doktorskiej i jednej habilitacyjnej.

6. Wykaz najważniejszej literatury dotyczącej problematyki wniosku (maks. 25 pozycji)

- [1] L.I. Ivleva, N.V. Bogodaev, N.M. Polozkov, V.V. Osiko, "Growth of SBN single crystals by Stepanov technique for photorefractive applications", Opt. Mat. 4 (1995) 168
- [2] T. Volk, L. Ivleva, P. Lykov, N. Polozkov, V. Salobutin, R. Pankrath, M. Wohlecke, "Effects of rare-earth impurity doping on the ferroelectric nad photorefractive properties of strontium-barium niobate crystals", Opt. Mat. 18 (2001) 179
- [3] W. Kleeman, J. Dec, S. Miga, R. Pankrath, „Realaxor ferroelectrics – from random field models to domain state physics“, Ferroelectrics 302 (2004) 247

- [4] E. L. Belokoneva, A.v. Butashin, M.A. Simonov, B.V. Mill, N.V. Belov, *Dokl. Akad. Nauk. SSR*, **255**, 1094 (1980).
- [5] A.Kaminskii, I.Silvestrova, S.Sarkisov, G.Denisenko, *Phys.Stat. Sol. A* **80**, 607 (1983).
- [6] A.Kaminskii, B.Mill, G.Khodzhabagyan, A.Konstantinova, A.Okorochnikov, I.Silvestrova, *Phys.Stat. Sol. A* **80**, 387 (1983).
- [7] A.A. Kaminskii, K. Kurbanov, K. Markosian, B.V. Mill, S.E. Sarkisov, G.G. Khodzhabagyan, *Izv. AN SSSR Neorg. Mater.*, **21**, 1970 (1985).
- [8] A.A. Kaminskii, A.P. Schkadarevitch, B.V. Mill, V.G. Koptev, A.V. Butashin, A.A. Demidovitch, *Izv. AN SSSR Neorg. Mater.*, **23**, 1931 (1987).
- [9] J.Bohm, R.Heimann, M.Hengst, R.Roewer, J.Schindler, *J.Cryst. Growth* **204**, 128 (1999).
- [10] - S.M. Kaczmarek, M. Berkowski, R. Jabłoński, "Recharging processes of chromium ions in SrGdGa₃O₇ and SrLaGa₃O₇ single crystals", *Crystal Research and Technology*, vol. 34 (8), 1999, 1023-1029
- [11] - W. Ryba-Romanowski, G. Dominiak-Dzik, S. Gołąb, W.A. Pisarski, M. Berkowski, J. Fink-Finowicki, "Growth and spectroscopy of chromium doped SrXGa₃O₇ (X = La, Gd) crystals" *Spectrochimica Acta A*54 (1998) 2071-2075
- [12] – L. Laversenne, C. Goutaudier, Y. Guyot, M. Th. Cohen-Adad, G. Boulon, "Growth of rare-earth (RE) doped concentration gradient crystal fibers and analysis of dynamical processes of laser resonant transitions in RE-doped Y₂O₃ (RE=Yb³⁺, Er³⁺, Ho³⁺), *J. of Alloys & Comp.*, 341 (2002) 214-219
- [13] – F. Auzel, G. Baldacchini, L. Laversenne, G. Boulon, "Radiation trapping and self-quenching in Yb, Er, Ho doped Y₂O₃ fibers", *Optical Materials* (accepted on February 23, 2003)
- [14] – G. Boulon, L. Laversenne, C. Goutaudier, Y. Guyot, "Radiative and non-radiative energy transfers in Yb³⁺ doped sesquioxide and garnet laser crystals from a combinatorial approach based on gradient concentration fibers", *J. of Luminescence* 102-103 (2003) 417-425
- [15] – P. Goldner, B. Schaudel, M. Prassas, "Dependence of cooperative luminescence intensity on Yb³⁺ spatial distribution in crystals and glasses", *Phys. Rev. B*, 65, 054103 (1-9)
- [16] – O. Guillot-Noel, V. Mehta, B.Viana, D. Gourier, M. Boukhris, S. Jandl, *Phys. Rev. B*, 61, 15338 (2000)
- [17] – T. Tsuboi, S.M. Kaczmarek, G. Boulon, "Spectral properties of Yb³⁺ ions in LiNbO₃ single crystals co-doped with rare-earth ions", *J. of Alloys and Compounds*, 380 (2004) 196-200
- [18] – H. Canibano, Y. Guyot, G. Boulon, A. Yoshikawa, T. Fukuda, "Spectroscopic properties and quenching mechanisms of Yb³⁺-doped garnet crystals", *J. of Alloys & Compounds*, in the print
- [19] – G. Boulon, Y. Guyot, A. Bensalah, H. Canibano, W. Chen, M. Ito, "Analysis of quenching mechanisms in Yb³⁺-doped laser materials", *J. of Alloys & Compounds*, in the print